

התעוררות הערבים בא"י *

יחסי ידידות וכלכלה בין משפחות. ביחוד בין משפחת החוסיינים ובין משפחת רוקה. יצחק רוקה, אבי אליעזר, ניהל במשך שלושים שנה את עיסקי המסחר של משפחת חוסייני. אליעזר רוקה במכתבו לד"ר פינסקר כותב על אהבתו הנאמנה של מוסא אל-חוסייני, הקיימקאם של יפו, לבני רוקה. מסופר גם, כי החוסיינים והחאלקיים אינם אוהבים בדרך כלל, בלתימאמינים, כיהודים כנוצרים.

אחרי ההתנפלות הראשונה של ערביי ה-סביבה על פתח-תקוה, בעת המשפט ש-הגישו היהודים על המתנפלים מכפר יהודיה, התייצבו החוסיינים לצד היהודים, ואלו החאלקיים — לצד הפלאחים. הערבים השתורו לעתים במעשה ההתיישבות של היהודים בארץ. בעלי קרקעות, פקידים ר-סוחרים ואחרים, בחלקים שונים של הארץ, היו מסייעים בידי היהודים לעקוף את גזירות העליה (עלייה קטנה) אף סייעום בקניית קרקעות ובבניית מושבות.

דרך אגב אנו נפגשים עם מאמצי הרצל אצל השולטן התורכי, שאחד מפקודיו היה ערבי, צות ביי. הסולטן מסר להרצל ע"י גבלינסקי: "טוב שיעץ לו (להרצל) שלא יוסיף לעשות עוד צעד בדבר הזה. אין אני יכול למכור שעל אדמה מארצי, כי לא שלי הוא, כי אם של עמי... שנים מגדולי מסוריה ומא"י, נפלו איש אחרי אחיו לפני פלאכה... אם ממלכתך תחולק, או אולי יקבלו את א"י חינום. אך מקודם יחלקו את פגרינו. חלוקה בעודנו בחיים אין אני מרשה".

בספר אנו מוצאים דברים על המאבקים בין "התורכים הצעירים" ובין התנועה ה-ערבית. לכתחילה גאו גלי ההתלהבות ב-עקבות המהפכה התורכית, אולם במשך הזמן נפרדו שתי התנועות מחוסר יכולת למצוא פתרון משותף, אם כי היו מומנטים של התפעמות הדדית. מומן לזמן עלה חוון התנועה הפאן-איסלאמית, בעיקר בשנת

מחבר הספר, מיכאל אסף, הוא מוהתיקי העתונאים בישראל. הוא יצא רק בזמן האחרון לפנסיה מעבודתו במערכת "דבר", אולם הוא ממשיך לתרום מפרי עטו לעתונים וקבצים בישראל על נושאים ערביים. ספר זה שלפנינו הוא השלישי בשורת ספריו לתולדות הערבים בא"י. הראשון הופיע (בהוצאת "דבר") בשנת 1953 בשם "תולדות השלטון הערבי בא"י" ודן בתקופה שבין השנים 636—1099. השני הופיע (בהוצאת "דבר" ובהשתתפות "מוסד ביאליק") בשנת 1941 בשם "הערבים תחת הצלבנים, הממ-לוכים והתורכים" ודן בתקופה שבין השנים 1099—1876. הספר השלישי המוגש עתה נושא העיקרי ההתעוררות הלאומית של הערבים על רקע המאבק של עמים ומדינות לשלטון בא"י, דן בתקופה שבין השנים 1876—1949.

הספר כולל קונפוזיציה של תנועת ה-התעוררות הלאומית הערבית בא"י ושל תנועת ההתעוררות הלאומית היהודית ב-תפוצות ובארץ. המחבר מתחיל באגדה הלאומית הראשונה שנוסדה בחשאי, סמוך לשנת 1875, עלידי מוסמכי הקולאג' ה-פרוסטנטני (כיום המכללה האמריקנית) ב-בירות, וכשהצטרפו אליה משכילים אחרים הורחבה התכנית וכללה גם שאיפות מדיניות. בכרוז משנת 1880 פורטו תביעות אלה:

1. עצמאות לסוריה בברית עם לבנון (ה-מונחים "סוריה" ו"לבנון" כללו אז את ארץ-ישראל, כולה או חלקה);
2. הודאה בערבית כבשפה הרשמית של הארץ;
3. סילוק כל ההגבלות לחופש הבעת דעה ולהפצת השכלה;
4. העסקת הצבא מבני הארץ בשירות הצבא המקומי. מסופר ש-בעת הגיוס התורכי בקרב מוסלמי א"י, בזמן מלחמת תורכיה נגד רוסיה, הובלו המגויסים אל תחנות הרכיכו ואל הקטרק-טינים בכבלים.

מעניין שלמרות ההתנגדות שגילו ערבי הארץ לעתים להתיישבות היהודית נרקמו

* מיכאל אסף, תולדות התעוררות הערבים בארץ-ישראל וברחבתם. חלק א'. תרבות וחינוך, בשיתוף עם הוצאת דבר בע"מ, 365 עמ'.

שלם ואסף אינו מתרכזו במיוחד בתחום זה. בספר אגו מוצאים את השתלשלות הי ענינים עד הבריחה הערבית הגדולה מא"י בזמן ייסוד המדינה. יש בעבודה זו הרבה חומר אינפורמטיבי מאלף כידו החרוצה של המחבר. נראה לי שלא עשה מאמץ מספיק לחשוף את גרעיני הרצון הטוב והשאיפות להתקרבות יהודית-ערבית שפעמו בשני הי מחנות. אין אף מילה על "הליגה לשתוף יהודי ערבי" שריכזה בתוכה אישים מכובדים כר בנימין קלורסקי, ד"ר טהון וד"ר סנטור ז"ל, פרופ' סימון, פרופ' מרשין בובר, פרופ' ה. ברגמן, השר בן-טוב וזרובבל. אישים אלה פעלו תוך מגע הדוק עם אישים ערבים כמחמוד עזמי (מי שהיה לאחר מכן שגריר מצרים באו"ם) ומוסטפה והבי אלתל (מי שהיה מושל סלט ושר הטכסים בחצר עבדאלה). ואל נשכח שלפחות 2 אישים ערביים שילמו בחייהם על מזבח השאיפה לטלום יהודי-ערבי : המלך עבדאללה ופאווי אלחוסייני.

גם את המו"מ עם המנהיגות הערבית הרשמית של התנועה הציונית ערב החלוקה, שדוד בן-גוריון הקדיש לכך כמה מאמרים — פיטר אסף במשפט אחד.

יש לברך על היש ולקוות שאסף עוד יוכה להוציא מהזורה שגייה ושלישית של עבודתו וימלא את החסר.

ח. נעמן

1911/12, עם פרוץ מלחמת איטליה-תורכיה בטריפולי שבצפון אפריקה. לצד קצינים ממפלגת "התורכים הצעירים", בפיקודו של אנואר ביי, נלחמו קצינים ערביים.

אסף מספר על מרד הערבי של המלך חוסיין במכה בעת מלחמת העולם הראשונה. צבא ערבי זה שמנה בין 3000 ל-8000 חייל אמנם היה קטן ופעולותיו היו צנועות, אולם אין ספק שגרם הטרדות לתורכים ואילץ אותם להוסיף חזית במדבריות ערב.

אנו מוצאים בספר שורות ספורות על מפעל חייו של ה. מרגליות-קלורסקי ש-טאבק שנים רבות למען התקרבות יהודית-ערבית. אסף מסתפק בשליחות קלורסקי לפני המלך פייזאל ביוני 1920 בדמשק מטעם התנועה הציונית.

אפיזודה שניה ביחסי ישראל-ערב. כשבא המלך חוסיין בראשית 1924 לרבת עמון והופיעו משלחות רבות לברכו, אמר המלך למשלחת הציונית : "רצון הערבים הוא רק לשמור על זכויותיהם והם מוכנים לקבל את עזרת היהודים לשם השגת מטרה זו. הוא עצמו אינו מפלה לרעה את היהודים : אדרבא, לבו פתוח והם ליהודים. העתיד יוכיח את אמיתות דבריו ויראה שאין היהודים צריכים לפחד מפני הערבים".

אסף מגלה את תכסיסי הבריטים בעת הקמת הליגה הערבית. הוועידה המכנינה נקראה ב-25.9.1944 ונוסדה בפועל ב-1945. 22.3. אולם על כך אפשר היה לכתוב ספר